

The fox and the bear

Арс æмæ рувас

Лиса и медведь

Dargavs: Zina

с. Даргавс: Зина

Recorded by Natalia Stoynova, translated by Madina Darchieva, interlinearized by Oleg Belyaev.

Записывала Н. Стойнова, расшифровывала М. В. Дарчиева, глоссировал О. И. Беляев.

1.1 Бесекк Гæндары	хуым кодта	æмæ йæ	тæбынг
Бесекк Гæндар -ы	хуым код -т -а	æмæ йæ=	тæбынг
Besekk Gændar INESS	field do PL PST.TR.3SG	and POSS.3SG=	wedge
	plough		
асагтис	æмæ хъæдмæ ацыд	æмæ тæбынг	
а- саст -ис	æмæ хъæд -мæ а- цыд -*0	æмæ тæбынг	
PV break PST.INTR.3SG	and wood ALL PV go PST.INTR.3SG	and wedge	
ракодта	æмæ кæм ракодта	тæбынг	уым
ра- код -т -а	æмæ кæм ра- код -т -а	тæбынг	уым
PV do TR PST.TR.3SG	and where PV do TR PST.TR.3SG	wedge	DemDist.IN
къузийы рæбын хуыссыди	арс	æмæ йын	йæ
къузи -йы рæбын хуыссыд -и	арс	æмæ =йын	йæ=
bush GEN base sleep PST.INTR.3SG	bear	and =3SG.ENCL.DAT	POSS.3SG=

къæдзил алыг кодта	арсæн
къæдзил а- лыг код -т -а	арс -æн
tail PV cut off do PL PST.TR.3SG	bear DAT
cut off	

Besekk was ploughing in Gandar, and his wedge got broken, and he went to the wood, and repaired the wedge, and a bear was sleeping (in the place) where he repaired the wedge, and Besekk cut off the bear's tail.

1.2 Æмæ æрцыдис	тæбынг амайгæ æрцыдис
æмæ æр- цыд -ис	тæбынг амай -гæ æр- цыд -ис
and PV go PST.INTR.3SG	wedge build CONV PV go PST.INTR.3SG

уым дæләмæ	æмæ рувас кæсы	æмæ йæм
уым дæлә -мæ	æмæ рувас кæс -ы	æмæ =йæм
DemDist.IN down.there ALL	and fox look PRS.3SG	and =3SG.ENCL.ALL

йæ фæдыл æрцыди
йæ= фæд -ыл æр- цыд -и
POSS.3SG= track SUPER PV go PST.INTR.3SG

And, repairing the wedge, he went down, and the fox looks [at him], and followed him.

1.3 Арс райхъал ис	æмæ æрцыдис	æмæ йын
арс ра- йхъал ис	æмæ æр- цыд -ис	æмæ =йын
bear PV awake EXST	and PV go PST.INTR.3SG	and =3SG.ENCL.DAT
wake up		

йæ хуымы æсхуыссыди – хæрынмæ йæ
 йæ= хуым -ы æс- хуыссыд -и хæр -ын -мæ =йæ
 POSS.3SG= field GEN PV lie PST.INTR.3SG eat INF ALL =3SG.ENCL.GEN
 lie down

хъавыди лæджы æд галтæй
 хъавыд -и лæдж -ы æд= гал -т -æй
 intend PST.INTR.3SG man GEN with= bull PL ABL

The bear woke up, came out and lied down on his field: he wanted to eat the man with his bulls.

1.4 Æмæ рувас уæлейæ кæсы æмæ йæм дзуры : «
 æмæ рувас уæле -йæ кæс -ы æмæ =йæм дзур -ы
 and fox above ABL look PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL talk PRS.3SG

Бесекк , уæртæ Æлдараты Æлдарæн кæрц хуыйынц арсы
 Бесекк уæртæ Æлдара -т -ы Æлдар -æн кæрц хуый -ынц арс -ы
 Besekk there Aldaraty PL GEN prince DAT coat sew PRS.3PL bear GEN

цæрмттæй , æмæ арс никуы федтай , арс ?».
 цæрм -тт -æй æмæ арс никуы фед -т -ай арс
 skin PL ABL and bear nowhere PV+see TR PST.TR.2SG bear

And the fox looks from above and says to him: ""Besekk, there is a coat being sewn for Aldarty Aldar from bear skins, haven't you seen a bear somewhere?"

1.5 Æмæ арс говорит ... ой , арс дзуры ... едæн ... Бесеккæн : «
 æмæ арс арс дзур -ы ед -æн Бесекк -æн
 and bear bear talk PRS.3SG HES DAT Besekk DAT

Нæ федтон , зæгъ , нæ федтон !»
 нæ фед -т -он зæгъ -*0 нæ фед -т -он
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG say IMP.2SG NEG PV+see TR PST.TR.1SG

And the bear tells Besekk: "Say that you haven't seen one!"

2 – Нæ федтон , нæ !
 нæ фед -т -он нæ
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG NEG

I haven't seen one, no!

3 – Уæдæ уый дæ хаххы цы хуыссы ?
 уæдæ уый дæ= хахх -ы цы хуысс -ы
 so DemDist.NOM POSS.2SG= line GEN what lie PRS.3SG

And what is it that lies in you boundary path, then?

4.1 – Уый , зæгъ , мæ кæрц у , мæ
 уый зæгъ -*0 мæ= кæрц у мæ=
 DemDist.NOM say IMP.2SG POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG=

кæрц !
кæрц
coat

Say it's your coat, that it's your coat!

4.2 – **æмæ йæм кæсы**
æмæ =йæм кæс -ы
and =3SG.ENCL.ALL look PRS.3SG

And he looks at him.

5 – **Уый ма кæрц у , ма кæрц !**
уый ма= кæрц у ма= кæрц
DemDist.NOM POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG= coat

It is my coat, my coat!

6 – **Уæдæ ма йын æй бабæтт йæ**
уæдæ =ма =йын =æй ба- бæтт -*0 йæ=
so =yet =3SG.ENCL.DAT =3SG.ENCL.GEN PV bind IMP.2SG POSS.3SG=

дымджытæ æмæ йæ дыстæ , æмæ йæ
дымдж -ыт -æ æмæ йæ= дыс -т -æ æмæ =йæ
tail PL NOM and POSS.3SG= sleeve PL NOM and =3SG.ENCL.GEN

æфсондзыл æрцауындз
æфсондз -ыл æрц- ауындз
yoke SUPER PV hang

Then tie together its skirts and its sleeves and hang it on the yoke.

7.1 **Æмæ йæ бабаста Бесекк арсы – бабæтт**
æмæ =йæ ба- баст -а Бесекк арс -ы ба- бæтт -*0
and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG Besekk bear GEN PV bind IMP.2SG

ма рæвдздæр !
=ма рæвдз -дæр
=1SG.ENCL.GEN quick COMPAR

And Besekk tied the bear - tie me, quickly! [the bear says]

7.2 – **æмæ йæ бабаста , æмæ йæ**
æмæ =йæ ба- баст -а æмæ =йæ
and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.GEN

æрцауыгъта
æрц- ауыгът -а
PV hang PST.TR.3SG

And he tied it and hung it.

8.1 – **Цы ма йæм кæсыс ?**
 цы =ма =йæм кæс -ыс
 what =yet =3SG.ENCL.ALL look PRS.2SG

Why are you looking at it?

8.2 **Амар æй , амар !**
 а- мар -*0 =æй а- мар -*0
 PV kill IMP.2SG =3SG.ENCL.GEN PV kill IMP.2SG

Kill it, kill it!

9.1 **Бесекк арсы амардта , æмæ йын рувас**
 Бесекк арс -ы а- мард -т -а æмæ =йын рувас
 Besekk bear GEN PV kill TR PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.DAT fox

æрцыди

æр- цыд -и
 PV go PST.INTR.3SG

Besekk killed the bear, and the fox came to him.

9.2 **Æмæ , дам , мын мæ хай æри**
 æмæ =дам =мын мæ= хай æри
 and =CIT =1SG.ENCL.DAT POSS.1SG= part give.me.IMP.2SG

Give me my share, it says.

9.3 **Æмæ йын радта дзидза**
 æмæ =йын рад -т -а дзидза
 and =3SG.ENCL.DAT give.PFV TR PST.TR.3SG meat

And he gave it meat.

9.4 **Æмæ дам ма дын æз , кæй мæ**
 æмæ =дам =ма =дын æз кæй =мæ
 and =CIT =yet =2SG.ENCL.DAT I COMP =1SG.ENCL.GEN

аирвæзын кодтай

а- ирвæз -ын код -т -ай уый тыххæй ратдзынæн
 PV save.oneself INF do TR PST.TR.2SG уый тыххæй рат -дзынæн
 save DemDist.GEN for give.PFV FUT.1SG

уæрыкк

уæрыкк
 lamb

And in addition, because you have saved me, I'll give you a lamb.

9.5 **Æмæ ацыдис сæхимæ , æмæ йæм**
 æмæ а- цыд -ис сæ= химæ æмæ =йæм
 and PV go PST.INTR.3SG POSS.3PL= REFL.ALL and =3SG.ENCL.ALL

рахаста **егар** – **куыдзы** .
 ра- хаст -а егар куыдз -ы
 PV carry PST.TR.3SG greyhound dog GEN

And he went home and brought it a greyhound.

9.6 **Æмæ йæ** **хæссы** , **хæссы** , **æмæ йæм**
 æмæ =йæ хæсс -ы хæсс -ы æмæ =йæм
 and =3SG.ENCL.GEN carry PRS.3SG carry PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL

рувас хьæр кæны : **уый** , **дам** , **ын** **цæй**
 рувас хьæр кæн -ы уый =дам =ын цæй
 fox shout do PRS.3SG DemDist.NOM =CIT =3SG.ENCL.DAT what.GEN
 shout

даргъ къæдзил и , **уый** ?
 даргъ къæдзил и уый
 long tail EXST DemDist.NOM

And he carries it [the dog], carries it, and the fox cries to him: why does it [this lamb] have such a long tail?

9.7 **Æмæ уый** **кидымты** **мыггагæй**
 æмæ уый кидым -т -ы мыггаг -æй
 and DemDist.NOM kidym PL GEN clan ABL
 exact meaning unknown, probably a kind of sheep

у , **кидымты**
 у кидым -т -ы
 be.PRS.3SG kidym PL GEN

[Besekk: It's because] he is from the kidymty breed.

9.8 **Æмæ йæм** **куы** **рбахæцца** , **уæд æй**
 æмæ =йæм куы рба- хæцца уæд =æй
 and =3SG.ENCL.ALL when PV mixed then =3SG.ENCL.GEN
 come closer

аппæрста **егары** , **æмæ йæ** **егар** **сурын**
 а- ппæрст -а егар -ы æмæ =йæ егар сур -ын
 PV throw PST.TR.3SG greyhound GEN and =3SG.ENCL.GEN greyhound chase INF

райдыдта , **сурын** **райдыдта** , **æмæ рувас**
 ра- йдыд -т -а сур -ын ра- йдыд -т -а æмæ рувас
 PV begin TR PST.TR.3SG chase INF PV begin TR PST.TR.3SG and fox

кæмдæр **къæдзæхы** **хуынчы** **фæкуыси и**
 кæм -дæр къæдзæх -ы хуынчъ -ы фæ- куыси и
 where INDEF rock GEN hole INESS PV ladle EXST
 get inside

And when he approached it [the fox], he let go the greyhound, and it started chasing it, but the fox hid somewhere in a hole in a rock.

9.9 **Æмæ уый** **фæстæ цæмæй** **йæ** **маст** **райса** **рувас**
 æмæ уый фæстæ цæмæй йæ= маст ра- йс -а рувас
 and DemDist.GEN after in.order.to POSS.3SG= trouble PV take SBJV.3SG fox

, уый тыххæй хуыты рдонг уырдаем æртардта ,
уый тыххæй хуы -т -ы рдонг уырдаем æр- тард -т -а
DemDist.GEN for pig PL GEN herd there PV chase TR PST.TR.3SG

Бесеччы хуыммæ , æмæ йын йæ хуым
Бесечч -ы хуым -мæ æмæ =йын йæ= хуым
Besekk GEN field ALL and =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG= field

фесæфтой

фе- сæфт -ой
PV destroy PST.TR.3PL

And afterwards, in order to take vengeance, the fox sent a herd of pigs there, on Besekk's field, and they destroyed his field.

The fox and the bear

Арс æмæ рувас

Лиса и медведь

Dargavs: Zina

с. Даргавс: Зина

Recorded by Natalia Stoynova, translated by Madina Darchieva, interlinearized by Oleg Belyaev.

Записывала Н. Стойнова, расшифровывала М. В. Дарчиева, глоссировал О. И. Беляев.

1.1 Бесекк Гæндары хуым кодта , æмæ йæ тæбынг
Бесекк Гæндар -ы хуым код -т -а æмæ йæ= тæбынг
Besekk Gændar INESS field do PL PST.TR.3SG and POSS.3SG= wedge
plough

асастис , æмæ хъæдмæ ацыд , æмæ тæбынг
а- саст -ис æмæ хъæд -мæ а- цыд -*0 æмæ тæбынг
PV break PST.INTR.3SG and wood ALL PV go PST.INTR.3SG and wedge

ракодта , æмæ кæм ракодта тæбынг , уым
ра- код -т -а æмæ кæм ра- код -т -а тæбынг уым
PV do TR PST.TR.3SG and where PV do TR PST.TR.3SG wedge DemDist.IN

къузийы рæбын хуыссыди арс , æмæ йын йæ
къузи -йы рæбын хуыссыд -и арс æмæ =йын йæ=
bush GEN base sleep PST.INTR.3SG bear and =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG=

къæдзил алыг кодта арсæн
къæдзил а- лыг код -т -а арс -æн
tail PV cut off do PL PST.TR.3SG bear DAT
cut off

Besekk was ploughing in Gandar, and his wedge got broken, and he went to the wood, and repaired the wedge, and a bear was sleeping (in the place) where he repaired the wedge, and Besekk cut off the bear's tail.

1.2 **Æмæ æрцыдис** , **тæбынг амайгæ æрцыдис**
 æмæ æр- цыд -ис тæбынг амай -гæ æр- цыд -ис
 and PV go PST.INTR.3SG wedge build CONV PV go PST.INTR.3SG

уым дæлæмæ , **æмæ рувас кæсы** , **æмæ йæм**
 уым дæлæ -мæ æмæ рувас кæс -ы æмæ =йæм
 DemDist.IN down.there ALL and fox look PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL

йæ фæдыл æрцыди
 йæ= фæд -ыл æр- цыд -и
 POSS.3SG= track SUPER PV go PST.INTR.3SG

And, repairing the wedge, he went down, and the fox looks [at him], and followed him.

1.3 **Арс райхъал ис** , **æмæ æрцыдис** , **æмæ йын**
 арс ра- йхъал ис æмæ æр- цыд -ис æмæ =йын
 bear PV awake EXST and PV go PST.INTR.3SG and =3SG.ENCL.DAT
 wake up

йæ хуымы æсхуыссыди – **хæрынмæ йæ**
 йæ= хуым -ы æс- хуыссыд -и хæр -ын -мæ =йæ
 POSS.3SG= field GEN PV lie PST.INTR.3SG eat INF ALL =3SG.ENCL.GEN
 lie down

хъавыди лæджы æд галтæй
 хъавыд -и лæдж -ы æд= гал -т -æй
 intend PST.INTR.3SG man GEN with= bull PL ABL

The bear woke up, came out and lied down on his field: he wanted to eat the man with his bulls.

1.4 **Æмæ рувас уæлейæ кæсы æмæ йæм дзуры** : «
 æмæ рувас уæле -йæ кæс -ы æмæ =йæм дзур -ы
 and fox above ABL look PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL talk PRS.3SG

Бесекк , **уæртæ Æлдараты Æлдарæн кæрц хуыйынц арсы**
 Бесекк уæртæ Æлдара -т -ы Æлдар -æн кæрц хуый -ынц арс -ы
 Besekk there Aldaraty PL GEN prince DAT coat sew PRS.3PL bear GEN

цæрмттæй , **æмæ арс никуы федтай** , **арс ?»**
 цæрм -тт -æй æмæ арс никуы фед -т -ай арс
 skin PL ABL and bear nowhere PV+see TR PST.TR.2SG bear

And the fox looks from above and says to him: ""Besekk, there is a coat being sewn for Aldarty Aldar from bear skins, haven't you seen a bear somewhere?"

1.5 **Æмæ арс** говорит ... ой , **арс дзуры** ... **едæн** ... **Бесеккæн** : «
 æмæ арс арс дзур -ы ед -æн Бесекк -æн
 and bear bear talk PRS.3SG HES DAT Besekk DAT

Нæ федтон , **зæгъ** , **нæ федтон** !»
 нæ фед -т -он зæгъ -*0 нæ фед -т -он
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG say IMP.2SG NEG PV+see TR PST.TR.1SG

And the bear tells Besekk: "Say that you haven't seen one!"

2 – **Нæ фæдтон** , **нæ** !
 нæ фæд -т -он нæ
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG NEG

I haven't seen one, no!

3 – **Уæдæ уый** **дæ** **хаххы** **цы** **хуыссы** ?
 уæдæ уый дæ= хахх -ы цы хуысс -ы
 so DemDist.NOM POSS.2SG= line GEN what lie PRS.3SG

And what is it that lies in you boundary path, then?

4.1 – **Уый** , **зæгъ** , **мæ** **кæрц** **у** , **мæ**
 уый зæгъ -*0 мæ= кæрц у мæ=
 DemDist.NOM say IMP.2SG POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG=

кæрц !
 кæрц
 coat

Say it's your coat, that it's your coat!

4.2 – **æмæ йæм** **кæсы** .
 æмæ =йæм кæс -ы
 and =3SG.ENCL.ALL look PRS.3SG

And he looks at him.

5 – **Уый** **мæ** **кæрц** **у** , **мæ** **кæрц** !
 уый мæ= кæрц у мæ= кæрц
 DemDist.NOM POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG= coat

It is my coat, my coat!

6 – **Уæдæ ма йын** **æй** **бабæтт** **йæ**
 уæдæ =ма =йын =æй ба- бæтт -*0 йæ=
 so =yet =3SG.ENCL.DAT =3SG.ENCL.GEN PV bind IMP.2SG POSS.3SG=

дымджытæ **æмæ йæ** **дыстæ** , **æмæ йæ**
 дымдж -ыт -æ æмæ йæ= дыс -т -æ æмæ =йæ
 tail PL NOM and POSS.3SG= sleeve PL NOM and =3SG.ENCL.GEN

æфсондзыл æрцауындз .
 æфсондз -ыл æрц- ауындз
 yoke SUPER PV hang

Then tie together its skirts and its sleeves and hang it on the yoke.

7.1 **Æмæ йæ** **бабаста** **Бесекк** **арсы** – **бабæтт**
 æмæ =йæ ба- баст -а Бесекк арс -ы ба- бæтт -*0
 and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG Besekk bear GEN PV bind IMP.2SG

мæ рæвдздæр !
 =мæ рæвдз -дæр
 =1SG.ENCL.GEN quick COMPAR

And Besekk tied the bear - tie me, quickly! [the bear says]

7.2 – æмæ йæ бабаста , æмæ йæ
 æмæ =йæ ба- баст -а æмæ =йæ
 and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.GEN

æрцауыгъта

æрц- ауыгът -а
 PV hang PST.TR.3SG

And he tied it and hung it.

8.1 – Цы ма йæм кæсыс ?
 цы =ма =йæм кæс -ыс
 what =yet =3SG.ENCL.ALL look PRS.2SG

Why are you looking at it?

8.2 Амар æй , амар !
 а- мар -*0 =æй а- мар -*0
 PV kill IMP.2SG =3SG.ENCL.GEN PV kill IMP.2SG

Kill it, kill it!

9.1 Бесекк арсы амардта , æмæ йын рувас
 Бесекк арс -ы а- мард -т -а æмæ =йын рувас
 Besekk bear GEN PV kill TR PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.DAT fox

æрцыди

æр- цыд -и
 PV go PST.INTR.3SG

Besekk killed the bear, and the fox came to him.

9.2 Æмæ , дам , мын мæ хай æри
 æмæ =дам =мын мæ= хай æри
 and =CIT =1SG.ENCL.DAT POSS.1SG= part give.me.IMP.2SG

Give me my share, it says.

9.3 Æмæ йын радта дзидза
 æмæ =йын рад -т -а дзидза
 and =3SG.ENCL.DAT give.PFV TR PST.TR.3SG meat

And he gave it meat.

9.4 Æмæ дам ма дын æз , кæй мæ
 æмæ =дам =ма =дын æз кæй =мæ
 and =CIT =yet =2SG.ENCL.DAT I COMP =1SG.ENCL.GEN

аирвæзын кодтай , **уый** **тыххæй** **ратдынæн**
 а- ирвæз -ын код -т -ай уый тыххæй рат -дынæн
 PV save.oneself INF do TR PST.TR.2SG DemDist.GEN for give.PFV FUT.1SG
 save
уæрыкк .
 уæрыкк
 lamb

And in addition, because you have saved me, I'll give you a lamb.

9.5 **Æмæ ацыдис сæхимæ** , **æмæ йæм**
 æмæ а- цыд -ис сæ= химæ æмæ =йæм
 and PV go PST.INTR.3SG POSS.3PL= REFL.ALL and =3SG.ENCL.ALL

рахаста егар – куыдзы .
 ра- хаст -а егар куыдз -ы
 PV carry PST.TR.3SG greyhound dog GEN

And he went home and brought it a greyhound.

9.6 **Æмæ йæ хæссы** , **хæссы** , **æмæ йæм**
 æмæ =йæ хæсс -ы хæсс -ы æмæ =йæм
 and =3SG.ENCL.GEN carry PRS.3SG carry PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL

рувас хъæр кæны : **уый** , **дам** , **ын** **цæй**
 рувас хъæр кæн -ы уый =дам =ын цæй
 fox shout do PRS.3SG DemDist.NOM =CIT =3SG.ENCL.DAT what.GEN
 shout

даргъ къæдзил и , **уый** ?
 даргъ къæдзил и уый
 long tail EXST DemDist.NOM

And he carries it [the dog], carries it, and the fox cries to him: why does it [this lamb] have such a long tail?

9.7 **Æмæ уый кидымты** **мыггагæй**
 æмæ уый кидым -т -ы мыггаг -æй
 and DemDist.NOM kidym PL GEN clan ABL
 exact meaning unknown, probably a kind of sheep

у , **кидымты** .
 у кидым -т -ы
 be.PRS.3SG kidym PL GEN

[Besekk: It's because] he is from the kidymty breed.

9.8 **Æмæ йæм куы** **рбахæцца** , **уæд æй**
 æмæ =йæм куы рба- хæцца уæд =æй
 and =3SG.ENCL.ALL when PV mixed then =3SG.ENCL.GEN
 come closer

аппæрста егары , **æмæ йæ** **егар** **сурын**
 а- ппæрст -а егар -ы æмæ =йæ егар сур -ын
 PV throw PST.TR.3SG greyhound GEN and =3SG.ENCL.GEN greyhound chase INF

райдыдта , **сурын** **райдыдта** , **æмæ** **рувас**
 ра- йдыд -т -а сур -ын ра- йдыд -т -а æмæ рувас
 PV begin TR PST.TR.3SG chase INF PV begin TR PST.TR.3SG and fox

кæмдæр **къæдзæхы** **хуынчъы** **фæкуыси и**
 кæм -дæр къæдзæх -ы хуынчъ -ы фæ- куыси и
 where INDEF rock GEN hole INESS PV ladle EXST
 get inside

And when he approached it [the fox], he let go the greyhound, and it started chasing it, but the fox hid somewhere in a hole in a rock.

9.9 **Æмæ уый** **фæстæ** **цæмæй** **йæ** **маст** **райса** **рувас**
 æмæ уый фæстæ цæмæй йæ= маст ра- йс -а рувас
 and DemDist.GEN after in.order.to POSS.3SG= trouble PV take SBJV.3SG fox

, **уый** **тыххæй** **хуыты** **рдонг** **уырдаем** **æртардта** ,
 уый тыххæй хуы -т -ы рдонг уырдаем æр- тард -т -а
 DemDist.GEN for pig PL GEN herd there PV chase TR PST.TR.3SG

Бесеччы **хуымæ** , **æмæ** **йын** **йæ** **хуым**
 Бесечч -ы хуым -мæ æмæ =йын йæ= хуым
 Besekk GEN field ALL and =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG= field

фесæфтой
 фе- сæфт -ой
 PV destroy PST.TR.3PL

And afterwards, in order to take vengeance, the fox sent a herd of pigs there, on Besekk's field, and they destroyed his field.

The fox and the bear

Арс æмæ рувас

Лиса и медведь

Dargavs: Zina

с. Даргавс: Зина

Recorded by Natalia Stoynova, translated by Madina Darchieva, interlinearized by Oleg Belyaev.

Записывала Н. Стойнова, расшифровывала М. В. Дарчиева, глоссировал О. И. Беляев.

1.1 **Бесекк** **Гæндары** **хуым кодта** , **æмæ** **йæ** **тæбынг**
 Бесекк Гæндар -ы хуым код -т -а æмæ йæ= тæбынг
 Besekk Gændar INESS field do PL PST.TR.3SG and POSS.3SG= wedge
 plough

асастис , **æмæ** **хъæдмæ** **ацыд** , **æмæ** **тæбынг**
 а- саст -ис æмæ хъæд -мæ а- цыд -*0 æмæ тæбынг
 PV break PST.INTR.3SG and wood ALL PV go PST.INTR.3SG and wedge

ракодта , **æмæ кæм ракодта** **тæбынг** , **уым**
 ра- код -т -а æмæ кæм ра- код -т -а тæбынг уым
 PV do TR PST.TR.3SG and where PV do TR PST.TR.3SG wedge DemDist.IN

къузийы рæбын хуыссыди **арс** , **æмæ йын** **йæ**
 къузи -йы рæбын хуыссыд -и арс æмæ =йын йæ=
 bush GEN base sleep PST.INTR.3SG bear and =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG=

къæдзил алыг кодта **арсæн** .
 къæдзил а- лыг код -т -а арс -æн
 tail PV cut off do PL PST.TR.3SG bear DAT
 cut off

Besekk was ploughing in Gandar, and his wedge got broken, and he went to the wood, and repaired the wedge, and a bear was sleeping (in the place) where he repaired the wedge, and Besekk cut off the bear's tail.

1.2 **Æмæ æрцыдис** , **тæбынг амайгæ æрцыдис**
 æмæ æр- цыд -ис тæбынг амай -гæ æр- цыд -ис
 and PV go PST.INTR.3SG wedge build CONV PV go PST.INTR.3SG

уым дæләмæ , **æмæ рувас кæсы** , **æмæ йæм**
 уым дæлә -мæ æмæ рувас кæс -ы æмæ =йæм
 DemDist.IN down.there ALL and fox look PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL

йæ фæдыл æрцыди .
 йæ= фæд -ыл æр- цыд -и
 POSS.3SG= track SUPER PV go PST.INTR.3SG

And, repairing the wedge, he went down, and the fox looks [at him], and followed him.

1.3 **Арс райхъал ис** , **æмæ æрцыдис** , **æмæ йын**
 арс ра- йхъал ис æмæ æр- цыд -ис æмæ =йын
 bear PV awake EXST and PV go PST.INTR.3SG and =3SG.ENCL.DAT
 wake up

йæ хуымы æсхуыссыди – **хæрынмæ йæ**
 йæ= хуым -ы æс- хуыссыд -и хæр -ын -мæ =йæ
 POSS.3SG= field GEN PV lie PST.INTR.3SG eat INF ALL =3SG.ENCL.GEN
 lie down

хъавыди лæджы æд галтæй .
 хъавыд -и лæдж -ы æд= гал -т -æй
 intend PST.INTR.3SG man GEN with= bull PL ABL

The bear woke up, came out and lied down on his field: he wanted to eat the man with his bulls.

1.4 **Æмæ рувас уæлейæ кæсы æмæ йæм дзуры** : «
 æмæ рувас уæле -йæ кæс -ы æмæ =йæм дзур -ы
 and fox above ABL look PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL talk PRS.3SG

Бесекк , **уæртæ Æлдараты** **Æлдарæн** **кæрц хуыйынц** **арсы**
 Бесекк уæртæ Æлдара -т -ы Æлдар -æн кæрц хуый -ынц арс -ы
 Besekk there Aldaraty PL GEN prince DAT coat sew PRS.3PL bear GEN

цæрмттæй , æмæ арс никуы федтай , арс ?».
 цæрм -тт -æй æмæ арс никуы фед -т -ай арс
 skin PL ABL and bear nowhere PV+see TR PST.TR.2SG bear

And the fox looks from above and says to him: ""Besekk, there is a coat being sewn for Aldarty Aldar from bear skins, haven't you seen a bear somewhere?"

1.5 Æмæ арс говорит ... ой , арс дзуры ... едæн ... Бесеккæн : «
 æмæ арс арс дзур -ы ед -æн Бесекк -æн
 and bear bear talk PRS.3SG HES DAT Besekk DAT

Нæ федтон , зæгъ , нæ федтон !»
 нæ фед -т -он зæгъ -*0 нæ фед -т -он
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG say IMP.2SG NEG PV+see TR PST.TR.1SG

And the bear tells Besekk: "Say that you haven't seen one!"

2 – Нæ федтон , нæ !
 нæ фед -т -он нæ
 NEG PV+see TR PST.TR.1SG NEG

I haven't seen one, no!

3 – Уæдæ уый дæ хаххы цы хуыссы ?
 уæдæ уый дæ= хахх -ы цы хуысс -ы
 so DemDist.NOM POSS.2SG= line GEN what lie PRS.3SG

And what is it that lies in you boundary path, then?

4.1 – Уый , зæгъ , мæ кæрц у , мæ
 уый зæгъ -*0 мæ= кæрц у мæ=
 DemDist.NOM say IMP.2SG POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG=

кæрц !
 кæрц
 coat

Say it's your coat, that it's your coat!

4.2 – æмæ йæм кæсы .
 æмæ =йæм кæс -ы
 and =3SG.ENCL.ALL look PRS.3SG

And he looks at him.

5 – Уый мæ кæрц у , мæ кæрц !
 уый мæ= кæрц у мæ= кæрц
 DemDist.NOM POSS.1SG= coat be.PRS.3SG POSS.1SG= coat

It is my coat, my coat!

6 – Уæдæ ма йын æй бабæтт йæ
 уæдæ =ма =йын =æй ба- бæтт -*0 йæ=
 so =yet =3SG.ENCL.DAT =3SG.ENCL.GEN PV bind IMP.2SG POSS.3SG=

ДЫМДЖЫТÆ **æмæ йæ** **дыстæ** , **æмæ йæ**
 дымдж -ыт -æ æмæ йæ= дыс -т -æ æмæ =йæ
 tail PL NOM and POSS.3SG= sleeve PL NOM and =3SG.ENCL.GEN

æфсондзыл **æрцауындз**
 æфсондз -ыл æрц- ауындз
 yoke SUPER PV hang

Then tie together its skirts and its sleeves and hang it on the yoke.

7.1 **Æмæ йæ** **бабаста** **Бесекк арсы** – **бабæтт**
 æмæ =йæ ба- баст -а Бесекк арс -ы ба- бæтт -*0
 and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG Besekk bear GEN PV bind IMP.2SG

мæ **рæвдздæр** !
 =мæ рæвдз -дæр
 =1SG.ENCL.GEN quick COMPAR

And Besekk tied the bear - tie me, quickly! [the bear says]

7.2 – **æмæ йæ** **бабаста** , **æмæ йæ**
 æмæ =йæ ба- баст -а æмæ =йæ
 and =3SG.ENCL.GEN PV bind PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.GEN

æрцауыгъта
 æрц- ауыгът -а
 PV hang PST.TR.3SG

And he tied it and hung it.

8.1 – **Цы ма йæм** **кæсыс** ?
 цы =ма =йæм кæс -ыс
 what =yet =3SG.ENCL.ALL look PRS.2SG

Why are you looking at it?

8.2 **Амар** **æй** , **амар** !
 а- мар -*0 =æй а- мар -*0
 PV kill IMP.2SG =3SG.ENCL.GEN PV kill IMP.2SG

Kill it, kill it!

9.1 **Бесекк арсы** **амардта** , **æмæ йын** **рувас**
 Бесекк арс -ы а- мард -т -а æмæ =йын рувас
 Besekk bear GEN PV kill TR PST.TR.3SG and =3SG.ENCL.DAT fox

æрцыди
 æр- цыд -и
 PV go PST.INTR.3SG

Besekk killed the bear, and the fox came to him.

9.2 **Æмæ** , **дам** , **мын** **мæ** **хай æри**
 æмæ =дам =мын мæ= хай æри
 and =CIT =1SG.ENCL.DAT POSS.1SG= part give.me.IMP.2SG

Give me my share, it says.

9.3 **Æмæ йын** **радта** **дзидза**
 æмæ =йын рад -т -а дзидза
 and =3SG.ENCL.DAT give.PFV TR PST.TR.3SG meat

And he gave it meat.

9.4 **Æмæ дам ма дын** **æз** , **кæй** **мæ**
 æмæ =дам =ма =дын æз кæй =мæ
 and =CIT =yet =2SG.ENCL.DAT I COMP =1SG.ENCL.GEN

аирвæзын кодтай , **уый** **тыххæй ратдзынæн**
 а- ирвæз -ын код -т -ай уый тыххæй рат -дзынæн
 PV save.oneself INF do TR PST.TR.2SG DemDist.GEN for give.PFV FUT.1SG
 save
уæрыкк .
 уæрыкк
 lamb

And in addition, because you have saved me, I'll give you a lamb.

9.5 **Æмæ ацыдис** **сæхимæ** , **æмæ йæм**
 æмæ а- цыд -ис сæ= химæ æмæ =йæм
 and PV go PST.INTR.3SG POSS.3PL= REFL.ALL and =3SG.ENCL.ALL

рахаста **егар** – **куыдзы**
 ра- хаст -а егар куыдз -ы
 PV carry PST.TR.3SG greyhound dog GEN

And he went home and brought it a greyhound.

9.6 **Æмæ йæ** **хæссы** , **хæссы** , **æмæ йæм**
 æмæ =йæ хæсс -ы хæсс -ы æмæ =йæм
 and =3SG.ENCL.GEN carry PRS.3SG carry PRS.3SG and =3SG.ENCL.ALL

рувас хъæр кæны : **уый** , **дам** , **ын** **цæй**
 рувас хъæр кæн -ы уый =дам =ын цæй
 fox shout do PRS.3SG DemDist.NOM =CIT =3SG.ENCL.DAT what.GEN
 shout

даргъ къæдзил и , **уый** ?
 даргъ къæдзил и уый
 long tail EXST DemDist.NOM

And he carries it [the dog], carries it, and the fox cries to him: why does it [this lamb] have such a long tail?

9.7 **Æмæ уый** **кидымты** **мыггагæй**
 æмæ уый кидым -т -ы мыггаг -æй
 and DemDist.NOM kidym PL GEN clan ABL
 exact meaning unknown, probably a kind of sheep

у , кидымты
у кидым -т -ы
be.PRS.3SG kidym PL GEN

[Besekk: It's because] he is from the kidymty breed.

9.8 **Æмæ йæм** , **куы** ' **рбахæцца** , **уæд æй**
æмæ =йæм куы рба- хæцца уæд =æй
and =3SG.ENCL.ALL when PV mixed then =3SG.ENCL.GEN
come closer

аппæрста , **егары** , **æмæ йæ** , **егар** , **сурын**
а- ппæрст -а егар -ы æмæ =йæ егар сур -ын
PV throw PST.TR.3SG greyhound GEN and =3SG.ENCL.GEN greyhound chase INF

райдыдта , **сурын** , **райдыдта** , **æмæ рувас**
ра- йдыд -т -а сур -ын ра- йдыд -т -а æмæ рувас
PV begin TR PST.TR.3SG chase INF PV begin TR PST.TR.3SG and fox

кæмдæр , **къæдзæхы** , **хуынчы** , **фæкуыси и**
кæм -дæр къæдзæх -ы хуынчъ -ы фæ- куыси и
where INDEF rock GEN hole INESS PV ladle EXST
get inside

And when he approached it [the fox], he let go the greyhound, and it started chasing it, but the fox hid somewhere in a hole in a rock.

9.9 **Æмæ уый** , **фæстæ цæмæй** , **йæ** , **маст** , **райса** , **рувас**
æмæ уый фæстæ цæмæй йæ= маст ра- йс -а рувас
and DemDist.GEN after in.order.to POSS.3SG= trouble PV take SBJV.3SG fox

, **уый** , **тыххæй** , **хуыты** ' **рдонг** , **уырдаем** , **æртардта** ,
уый тыххæй хуы -т -ы рдонг уырдаем æр- тард -т -а
DemDist.GEN for pig PL GEN herd there PV chase TR PST.TR.3SG

Бесеччы , **хуымæ** , **æмæ йын** , **йæ** , **хуым**
Бесечч -ы хуым -мæ æмæ =йын йæ= хуым
Besekk GEN field ALL and =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG= field

фесæфтой
фе- сæфт -ой
PV destroy PST.TR.3PL

And afterwards, in order to take vengeance, the fox sent a herd of pigs there, on Besekk's field, and they destroyed his field.